

КАНЦЭПТ ШЧАСЦЯ Ё БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ І ВА ЁЯЁЛЕННІ СУЧАСНАГА БЕЛАРУСА

Філіпава А.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца канцэпт шчасця ё беларускіх прыказках і прымаўках у параўнанні з уяўленнямі сучаснага беларуса. На аснове аналізу фальклорных зборнікаў і вынікаў анкетавання выяўлены тэматычныя групы выслоўяў пра шчасце, а таксама вызначана, як узрост і пол уплываюць на разуменне шчасця сёння. Зроблены высновы пра пераемнасць традыцыйных каштоўнасцей і змяненне акцэнтаў у сучаснай свядомасці.

Уводзіны. Кожнаму пакаленню застаецца ў спадчыну тое, што стварылі талент і працалюбства яго бацькоў і продкаў, што выяўляе нацыянальнае аблічча народа. Свая, непаўторная спадчына і ў беларускага народа. Яна да сёння захоплівае сваёй мудрасцю, дасціпнасцю, незвычайнай трапнасцю, глыбінёй і разнастайнасцю жыццёвых назіранняў, зместам, формай, жанрамі, бездакорнасцю будовы і стылю.

Ад таго, у якім стане найчасцей знаходзіцца чалавек, у чым ён бачыць сваё шчасце, залежыць не толькі яго жыццё і дабрабыт, а і будучыня цэлага народа, краіны. Таму, прааналізаваўшы прыказкі і прымаўкі пра шчасце і супаставіўшы іх сутнасць з уяўленнем пра шчасце сучаснага беларуса, мы можам не толькі адзначыць тыя змены, якія адбыліся ў свядомасці беларуса на працягу стагоддзяў, а і прадбачыць будучыню нашай краіны і мець магчымасць нешта змяніць, накіраваць у патрэбнае рэчышча, калі ў гэтым будзе неабходнасць. У гэтым і заключаецца актуальнасць даследчай работы.

Мэта работы – вызначэнне сутнасці шчасця ў беларускіх прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса. Задачы: адабраць са слоўнікаў беларускія прыказкі і прымаўкі пра шчасце; высветліць значэнне слова *шчасце* як псіхалагічнай і этычнай катэгорыі; правесці анкетаванне і вызначыць напэўненне канцэпту шчасця ва ўяўленні сучаснага беларуса; высветліць, як узрост і пол ўплываюць на разуменне шчасця нашымі суайчыннікамі; зрабіць параўнальны аналіз сутнасці шчасця ў прыказках, прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса.

Асноўная частка. Згодна з «Беларускай энцыклапедыяй», «шчасце – паняцце маральнага задавальнення, якое адпавядае ўнутранай задаволенасці чалавека ўмовамі свайго быцця, паўнаце і асэнсаванасці жыцця, ажыццяўленню свайго чалавечага прызначэння» [1, с. 498].

«Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» пад рэдакцыяй акадэміка АН БССР К. К. Атраховіча (К. Крапівы) падае тэрмін *шчасце* як мназначнае слова. *Шчасце, -я, н. 1. Стан поўнай задаволенасці жыццём. 2. Удача, поспех у чым-небудзь. 3. Лёс, доля.* [2, с. 417]. Такім чынам, слова *шчасце* мае некалькі значэнняў, але ўсе яны так ці інакш асацыіруюцца з пачуццямі задавальнення і радасці.

Прыказкі і прымаўкі ўзніклі яшчэ ў дакласавым грамадстве. Ідэйна-тэматычны змест афарыстычнай творчасці надзвычай багаты. У ёй, як у фокусе, адбіліся найбольш характэрныя з’явы пэўнага часу – жыццё народа, яго быт, культура, думкі і пачуцці. У адпаведнасці з этычна-маральнымі прынцыпамі і разуменнем эстэтычнага ідэалу народ ухваляе найлепшыя, станоўчыя рысы і якасці чалавека і крытыкуе, высмейвае, асуджае ўсё заганнае, адмоўнае.

Як паказвае аналіз зборнікаў прыказак і прымавак вядомых вучоных-фалькларыстаў М. Я. Грынבלата [3], Ф. Янкоўскага [4], І. Лепешава, М. Якалцэвіча [5], К. Крапівы [6], прыказак і прымавак пра шчасце не так і шмат. Найбольшую групу прыказак пра шчасце складаюць прыказкі, у якіх адзначаецца, што шчасце – гэта той стан душы чалавека, да якога ён імкнецца ў жыцці. Але, як сцвярджае народная мудрасць, стаць шчаслівым не так і лёгка, бо шчасце – гэта нешта вельмі жаданае, але не заўсёды дасягальнае.

Прааналізаваўшы прыказкі і прымаўкі пра шчасце, можна зрабіць выснову, што ў параўнанні са слоўнікамі народныя трапныя і лаканічныя выслоўі падаюць паняцце *шчасце* значна шырэй. Сутнасць шчасця народ бачыць не ў матэрыяльным багацці і знешняй прыгажосці, а ў працы, навуцы, свабодзе, міры, дабрыні і шчырасці, ва ўдачы і шанцы, у нечым вельмі жаданым і незвычайным.

Зыходзячы з вышэйсказанага, усе прыказкі і прымаўкі пра шчасце можна ўмоўна падзяліць на наступныя тэматычныя групы:

1. Шчасце – нешта незвычайнае, жаданае і цяжка дасягальнае: *Шчасце не птушка, не зловіш* [4, с. 248];
2. Шчасце не ў багацці: *Багацце не шчасце, а нешта іншае* [7, с. 275];
3. Не ў прыгажосці шчасце: *Людзі некрасівыя, а завуцца шчаслівыя* [3, с. 424];
4. На чужым шчасці свайго не пабудуеш: *У чужое шчасце не ўкупішся* [3, с. 425];
5. Шчасце – гэта шанца: *Аднаму шчасце ракой плыве, а другі – ў няшчасці век жыве* [3, с. 423];
6. Шчасце – праяўленне дабрыні і ўдзячнасці: *Шчаслівы той, каго і ў няшчасці помняць* [8, с. 18];
7. Шчасце – непастаянны, зменлівы стан душы чалавека: *Шчасце за гарамі, а бяда за плячамі* [3, с. 423];
8. Якое шчасце, такая і доля: *Шчасце за гарамі, а бяда за плячамі* [3, с. 423];
9. Шчасце – вялікая сіла: *Шчасце розум дабаўляе, а няшчасце адбірае* [9, с. 242];
10. Шчасце – гэта мір і свабода: *Мірна жыць – шчаслівым быць* [10, с. 191];
11. Шчасце ў навуцы і працы: *Не будзь лянiвы – будзеш шчаслівы* [8, с. 513];
12. Жыццё і праца ў калектыве – шчасце: *Без калектыву жыццё не шчасліва* [8, с. 509].

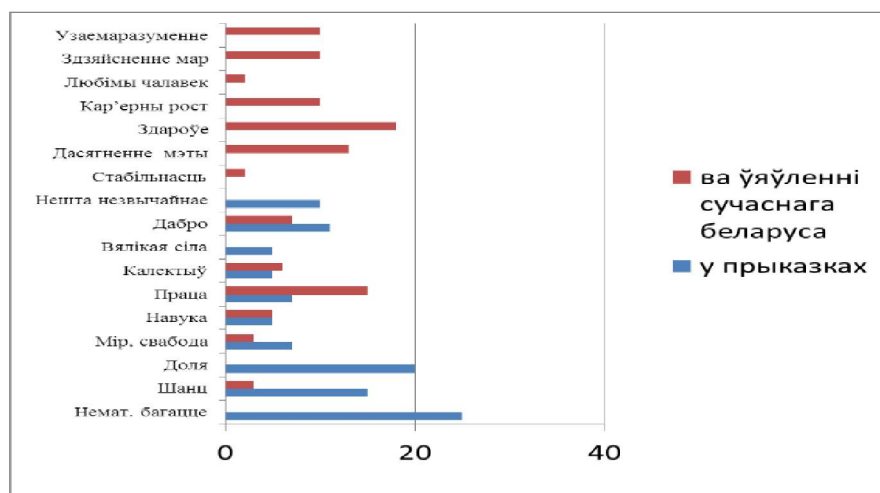
Як мы бачым, шчасце ў прыказках і прымаўках – паняцце шматзначнае, рознабаковае. Магчыма, дзякуючы таму, што чалавечае жыццё не аднастайнае і шэрае, а шматграннае, змястоўнае і па-свойму цікавае.

Для даследвання ўяўлення сучаснага беларуса пра шчасце было праведзена анкетаванне сярод насельніцтва рознага ўзросту: 15–18 гадоў, 30–45 гадоў і 55–70 гадоў. У табліцы 1 паказаны вынікі анкетавання.

Табліца 1 – Вынікі анкетавання

Падлеткавы ўзрост	Сярэдні ўзрост	Старэйшы ўзрост
Здароўе, поспехі ў вучобе, дасягненне пастаўленай мэты, любімая работа, любімы чалавек, удача, здзяйсненне мары, узаемаразуменне ў калектыве і сям'і, матэрыяльны дастатак	Здароўе, узаемаразуменне ў калектыве і сям'і, любімая работа, мір, стабільнасць, кар'ерны рост, дасягненне пэўнай мэты	Здароўе, узаемаразуменне ў сям'і, матэрыяльны дастатак, прафесійныя поспехі, любімая работа

Як відаць на малюнку 1, сутнасць шчасця ў прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса па многіх паказчыках супадае. Праца, навука, мір, свабода, узаемаадносіны ў сям'і і калектыве заўсёды былі і застаюцца асноўнымі паняццямі шчасця на працягу многіх гадоў. Матэрыяльнае багацце як адзнака шчасця ў прыказках і прымаўках адмаўляецца, а ва ўяўленні нашага суайчынніка асацыіруецца з матэрыяльным дастаткам – гэта значыць з тым мінімумам, які неабходны чалавеку для нармальнага жыцця.

Малюнак 1 – Сутнасць шчасця ў прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса

Заклучэнне. На падставе вышэйсказанага можна зрабіць выснову, што сутнасць шчасця на працягу чалавечага жыцця істотна не змяняецца, а, наадварот, пашыраецца, узбагачаецца. І адбываецца гэта таму, што грамадства не стаіць на месцы, а дастаткова хуткімі тэмпамі развіваецца, патрабуючы ад людзей духоўнага, фізічнага і матэрыяльнага абнаўлення, пошуку новых шляхоў для самарэалізацыі. Часцей за ўсё людзі адчуваюць сябе шчаслівымі ў сярэднім узросце, калі яны поўныя сіл, энергіі, жадання і імкнення да пэўнай мэты.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / гал. рэд. Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мн. : Бел. энцыклапедыя, 2003. – Т. 17. – 509 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэд. К. К. Атраховіч. – Мн. : Бел. сав. энцыклапедыя, 1984. – Т. 2. – 608 с.
3. Грынблат, М. Я. Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / Я. М. Грынблат ; пад рэд. А. С. Фядосіка. – Мн., 1976. – Кн. 2. – 745 с.
4. Янкоўскі, Ф. Беларускія прыказкі, прымаўкі фразеалагізы. / Ф. Янкоўскі. – Мн. : Бел. навука, 2004. – 494 с.
5. Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мн. : Бел. навука, 2002. – 510 с.
6. Крапіва, К. Беларускія прыказкі / К. Крапіва // 36. тв. : у 5 т. – Мн. : Маст. літаратура, 1976. – Т. 5: Нарысы, артыкулы, пераклады. – С. 40–87.
7. Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі : тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з архіваў, кафедральных збораў, рэдкіх выданняў 19 і 20 стагоддзяў / А. Аксамітаў. – Мн. : Бел. навука, 2002. – 320 с.
8. Пераначуеш – больш пачуеш: прыказкі і прымаўкі для дарослых і школьнікаў, для разумных і шкоднікаў. – Мн. : Маст. літаратура, 2002. – 254 с.
9. Янкоўскі, Ф. Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы / Ф. Янкоўскі. – Мн. : Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.
10. Фядосік, А. С. Анталогія беларускай народнай прыказкі, прымаўкі і выслоўя / А. С. Фядосік. – Мн. : Ураджай, 2002. – 297 с.